

Arhimandritul Sofronie Saharov

RISCUL ÎN CREAȚIE

TRAGEDIA OMULUI

Riscul în creație

Producerea unui lucru nou este întotdeauna un joc al hazardului, și creația omului de către Dumnezeu după chipul și asemănarea Sa a implicat un anumit grad de risc. Nu în sensul că Dumnezeu ar fi riscat să introducă un element de instabilitate sau un șoc în Ființa Sa Veșnică, ci în sensul că faptul de a da omului o libertate asemenea lui Dumnezeu a închis pentru totdeauna și sub orice formă ușa oricărei predestinații. Omul este cu totul liber să hotărască negativ în

privința lui Dumnezeu — chiar să intre în conflict cu El. Ca iubire infinită, Tatăl Ceresc nu-l poate părăsi pe omul pe care l-a creat pentru veșnicie ca să-i împărtășească plinătatea Sa dumnezeiască. El trăiește împreună cu noi tragedia noastră. Putem aprecia acest risc atât de răpitor în măreția sa, atunci când contemplăm viața lui Hristos pe pământ.

După o studiere îndelungată a *Judecății de Apoi* a lui Michelangelo din Capela Sixtină, am descoperit o analogie parțială între această frescă și concepția mea despre creația lumii. Priviți la Hristos și la gestul pe care îl face în această frescă. Ca un campion victorios, El îi aruncă în abis pe toți cei ce au îndrăznit să I se împotrivescă, întreaga vastă suprafață mișună de oameni și îngeri tremurând de spaimă. Suspendați într-un fel de întindere cosmică, toți sunt absorbiți mai puțin de starea lor jalnică cât mai ales de mânia lui Hristos. El stă în centru și mânia Sa e teribilă. Nu acesta este felul în care îl văd pe Hristos. Michelangelo avea desigur un mare geniu, dar nu pentru temele liturgice.

Să reconstituim fresca. Firește că Hristos trebuie să fie în centru, dar un Hristos diferit, mai în acord cu revelația pe care o avem despre El: un Hristos cu o imensă putere, dar cu puterea unei iubiri covârșitoare. Gestul Său nu este unul de răzbunare. Creându-ne ca ființe libere, El a anticipat posibilitatea, ba chiar inevitabilitatea tragediei căderii omului. Chemându-ne din întunericul neființei, gestul Său decisiv ne azvârle în tărâmurile tainice ale vieții cosmice. „în tot locul și toate umplându-le”, El stă pentru totdeauna aproape de noi, ne iubește în ciuda purtării noastre absurde. Ne cheamă, e gata întotdeauna să răspundă strigătelor noastre de ajutor și să ne călăuzească pașii șovăitori prin toate obstacolele aflate în calea noastră. El ne respectă ca

fiind deopotrivă cu El. Planul Său ultim pentru noi e acela de a ne vedea în veșnicie cu adevărat egalii Săi, prietenii și frații Săi, fiii Tatălui. Năzuiește după aceasta, tânjește după aceasta. Așa este Hristosul nostru, iar ca Om El a șezut de-a dreapta Tatălui.

La început Dumnezeu a creat mintea noastră ca o potență pură. Cea ce urmează nu depinde deloc de El. Omul este liber să nu fie de acord, ba chiar să I se împotrivescă. Apare o situație în care noi înșine ne hotărâm viitorul veșnic — desigur, întotdeauna în legătură cu El: fără El nu putem exista. Și dacă căutăm o veșnicie binecuvântată care îi aparține doar Lui, atunci orice acțiune a noastră, orice activitate creatoare a noastră trebuie să purceadă nu separat de El, ci împreună cu El și în El.

Născută ca potență pură, mintea noastră trebuie să actualizeze ființa noastră ca ipostasă. Trebuie să creștem, și această creștere e legată de durere și suferință. Oricât de ciudat ar putea părea, suferința e un imperativ pentru păstrarea vieții create din nimic. Dacă animalele n-ar simți foamea, n-ar face nici un efort de a-și găsi hrana, ci pur și simplu s-ar așeza și ar muri. În chip asemănător, lipsa acută de confort l-a silit pe omul primitiv să-și caute hrană și adăpost. Atunci, pe măsură ce înaintează spre cunoașterea rațională, suferința dezvăluie minții sale contemplative atât imperfecțiunea sa proprie, cât și cea a lumii din jurul său. Aceasta îl silește să recunoască necesitatea unei noi forme de efort creator, pentru a desăvârși viața în toate manifestările ei. Mai târziu, va ajunge la o anumită percepție a Ființei Supreme, percepție care va inspira sufletului său căutarea unei mai bune cunoașteri a Acesteia. Și așa mai departe, până când își dă seama că această Ființă Primordială, pe Care a

învățat să o venereze, nu refuză întâlnirea cu el; și în lumina acestui contact, moartea e văzută ca o absurditate, însăși posibilitatea ei trebuind să fie combătută neobosit. Și istoria arată că mulți dintre cei care au purtat acest război cu energie neslăbită au privit în duh încă de aici de pe pământ împărăția veșnică a Dumnezeuului Celui Viu, și au trecut de la moarte la viața fără de sfârșit în Lumina Ființei Dumnezeiești.

Să privim acum din nou gestul dramatic al Hristosului „nostru”, Care-l aruncă pe omul pe care la creat liber, ca o sămânță minunată, în lumea pregătită pentru el. Mișcarea este cea a unui semănător care își aruncă sămânța în pământul pe care l-a arat și l-a pregătit anume pentru aceasta.

Piatra de temelie a teologiei noastre creștine e revelația: „întru-nceput era Cuvântul... și Cuvântul Dumnezeu era... toate printr-însul s-au făcut și fără El nimic nu s-a făcut din ceea ce s-a făcut. Viață era într-însul” (In 1, 1. 3. 4). Dar știința contemporană postulează faptul că la început a fost hidrogenul, și din acest atom s-a dezvoltat totul printr-un proces evolutiv care a durat miliarde de ani. Principiul științific — obiectivarea cosmosului și cunoașterea obiectivă — e aplicabil numai acolo unde legile naturii predomină în mod absolut. Nu este limpede pe ce bază mulți oameni de știință resping posibilitatea altor forme existente — a unor ființe libere, nedeterminate. Știm că Ființa Primordială se află în afara teritoriului științei, care nu ne spune nimic nici măcar despre sensul existenței noastre.

În orice caz, în ambele școli de gândire, ce diferă atât de radical una de cealaltă, observăm cele două tendințe opuse din sufletul omenesc. Pe de o parte, cei care se îngrozesc de

suferința absurdă pentru ei, legată de viața pe pământ, și care, prin urmare, privesc cu neplăcere existența în general, simțindu-se în mod ciudat atrași de destinderea atotpătrunzătoare a neființei. Pe de altă parte, cei care încearcă să-I urmeze lui Hristos, să-și domine slăbiciunea pământească și să dobândească veșnicia dumnezeiască folosind în eforturile lor de a pătrunde tot mai adânc în tainele Ființei lipsite de obârșii metode care pot părea intolerabil de absurde. „**Dorim nu să ne scoatem haina, ci pe deasupra ei să ne îmbrăcăm cu cealaltă, pentru ca ceea ce este muritor să fie înghițit de viață**” (2 Co 5, 4) — lucru aflat la antipozii filozofiei și teoriei ascetice a dezbrăcării de ființă.

Noi creștinii acceptăm cu mulțumire darul minunat al vieții. Chemați de Hristos, năzuim spre cunoașterea cât mai deplină a Obârșiei Primordiale a tot ceea ce există. Începând de la naștere, creștem în mod treptat și intrăm în posesia ființei. Hristos este pentru noi „**calea, adevărul și viața**” (In 14, 6). Cu El calea noastră trece printr-o mare și complicată cultură spirituală: traversăm abisuri cosmice, cel mai adeseori cu multă suferință, și nu arareori în răpire, pe măsură ce înțelegerea sporește. Un timp procesul de creștere e legat de trupul nostru fizic; dar vine în curând vremea când, eliberată de lanțurile pământești, mintea ca și duhul își pot continua înaintarea lor spre Tatăl Ceresc. Știm că El ne iubește și pentru această iubire El ni Se descoperă pe Sine Însuși fără limite. Chiar dacă doar în parte, știm că în El e nemurirea noastră; în El vom ajunge la Adevărul veșnic. El ne va dărui bucuria cu neputință de zugrăvit a participării la însuși actul creației divine a lumii. Însetăm după unitatea desăvârșită în El. El este Lumină, Frumusețe, Înțelepciune, Iubire. El dă sensul cel mai nobil vieții noastre și binecuvântarea unei cunoașteri nemărginite.

Genul de ființare personală pe care l-am primit la nașterea noastră — ființa ca potențialitate pe care o realizăm în parte — nu s-ar putea niciodată dezvolta din atomul de hidrogen, în oricât de multe miliarde de ani și oricât de miraculoase și imprevizibile „hazarduri” s-ar putea întâmpla. Distanța ontologică între starea atomică a ființei materiale și starea ființei pe care o avem deja și care, suntem siguri, se va desăvârși și împlini, e mult prea vastă.

Este firesc ca, în calitate de creștini, să explorăm împreună aceasta în perspectiva accentului evanghelic pe relația noastră personală cu Dumnezeu. Atunci când Duhul Sfânt, sălășluindu-Se în noi, ne face să trăim iubirea poruncită nouă de Hristos, atunci cunoaștem pe propria piele faptul că aceasta este singura stare normală pentru duhul nostru nemuritor, că în această stare sesizăm universalitatea divină a lui Hristos și a poruncilor Sale. Acesta este Adevărul care nu lasă loc de îndoială în inimă sau minte. E mântuirea despre care ne învață Biserica (vorbesc acum nu de conținutul etic, ci de cel ontologic al Evangheliei). Această iubire este în esență un Act Divin a cărui putere nu diminuează niciodată, ci continuă veșnic în plinătatea sa.

Când a luat firea noastră în starea ei căzută, Hristos, Cuvântul Tatălui, a restaurat-o așa cum aceasta era și este în veac în voința creatoare a Tatălui. Întruparea Fiului Unul-Născut e arătarea Dumnezeiescului în forma noastră de existență. Acum s-a descoperit taina căii spre mântuire.

*DUMNEZEULE TATĂ, Cel veșnic binecuvântat;
Care ne-ai chemat la slava veșnică în Iisus Hristos,
Care, fără de păcat fiind, a purtat păcatele lumii,
și S-a urcat pe cruce ca noi să fim vii în veci;
Care în slăbiciunea trupului omenesc
a arătat chipul desăvârșirii Tale —
pe Tine, Tată Preasfânt, Te rugăm
umple-ne de sus cu tăria Ta,
ca să putem călca pe urma pașilor Săi.
Fă-ne asemenea bunătății Fiului Tău
în această vreme trufașă și nestatornică,
ca nu cumva din pricina neadevărului nostru
calea Adevărului Tău să sufere defăimare,
nici să nu fie întinată de fiii celui potrivnic.*

Tragedia omului

Tragedia vremurilor noastre stă în absența aproape desăvârșită a conștiinței că există două împărății, cea vremelnică și cea veșnică. Vrem să construim împărăția cerurilor pe pământ, respingând orice idee de înviere sau veșnicie. Învierea e un mit. Dumnezeu a murit.

Să ne întoarcem la revelația biblică, la creația lui Adam și a Evei și la problema păcatului strămoșesc. „**Dumnezeu este lumină și întru El nu-i nici un întuneric**” (1 *In* 1, 5). Porunca dată celor dintâi oameni în paradis indică acest fapt și în același timp ne arată că, deși Adam avea o libertate de alegere absolută, alegerea de a mânca din pomul cunoștinței binelui și a răului însemna o ruptură cu Dumnezeu ca singur izvor al vieții. Optând pentru cunoașterea răului — cu alte cuvinte, asociindu-se existențial cu răul, savurând răul — Adam s-a

rupt în mod inevitabil de Dumnezeu, Care în nici un chip nu poate fi asociat cu răul (cf. 2 Co 6, 14-15). Separat de Dumnezeu, Adam moare. „În ziua în care veți mânca din el”, rupând astfel comuniunea cu Mine, respingând dragostea Mea, cuvântul Meu, voința Mea, „cu moarte vei muri” (Fc 2, 17). Felul exact în care Adam „a gustat” din rodul pomului cunoștinței și binelui și al răului nu este important. Păcatul său a fost acela de a se îndoii de Dumnezeu, de a căuta să-și hotărască propria sa viață independent de Dumnezeu, chiar separat de El, după exemplul lui Lucifer. În aceasta stă esența păcatului lui Adam, și anume în faptul de a fi fost o mișcare spre autoîndumnezeire. Adam putea dori în chip firesc îndumnezeirea — fiindcă fusese creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu — el a păcătuit căutând această îndumnezeire nu în unire cu Dumnezeu, ci prin ruperea de El. Șarpele a înșelat-o pe Eva, ajutorul pe care Dumnezeu l-a făcut pentru Adam, sugerându-i faptul că Dumnezeu ar fi introdus o interdicție cu scopul de a restrânge libertatea lor de a căuta plinătatea dumnezeiască a cunoașterii, mai exact că Dumnezeu n-ar vrea ca ei să fie „ca niște Dumnezei, cunoscând binele și răul” (Fc 3, 5).

Noțiunea de tragedie am întâlnit-o mai întâi în literatură, nu în viață. Semintele tragediei — mi se părea în tinerețea mea — sunt semănate atunci când omul se găsește în întregime captivat de un ideal. Pentru a atinge acest ideal este gata să riște orice sacrificiu, orice suferință, chiar viața însăși. Dar atunci când se întâmplă să-și realizeze obiectul năzuinței sale, acesta se dovedește a fi o himeră inconsistentă: realitatea nu corespunde cu ceea ce el avea în minte. Această tristă descoperire duce la o disperare profundă, la un spirit rănit, la o moarte monstruoasă.

Fiind diferiți, oamenii au idealuri diferite. Există astfel ambiția puterii, ca în cazul lui Boris Godunov. În vederea acestui scop el nu s-a abținut de la vărsarea de sânge. Izbândind, a aflat însă că nu a dobândit ceea ce aștepta. „Am atins înălțimea puterii, dar sufletul meu nu cunoaște fericirea.” Deși preocupările minții îndeamnă spre o cunoaștere mai nobilă, geniul din tărâmul științei sau al artelor își dă seama mai devreme sau mai târziu de incapacitatea sa de a-și realiza viziunea inițială. Și din nou deznodământul logic e moartea.

Soarta lumii m-a tulburat profund. Pe orice treaptă a ei, viața omenească era în mod inevitabil împletită cu suferința. Chiar și iubirea era plină de contradicții și crize amare. Pecetea distrugerii e pusă pretutindeni.

Eram încă tânăr când tragedia unor evenimente istorice a întrecut de departe tot ceea ce citisem în cărți. (Mă refer la izbucnirea primului război mondial, urmat în curând de revoluția bolșevică din Rusia.) Speranțele și visurile mele tinerești s-au prăbușit. Dar, în același timp, o nouă viziune asupra lumii și a sensului ei s-a deschis înaintea mea. Alături de devastare contemplam renașterea. Vedeam că în Dumnezeu nu există nici o tragedie. Tragedia se găsește numai în soarta omului, a cărui privire nu trece dincolo de hotarele acestui pământ. Hristos Însuși nu este nicidecum un exemplu de tragedie. Nici suferințele Sale pentru întreaga lume nu sunt de natură tragică. Iar creștinul care a primit darul iubirii lui Hristos, cu toată conștiința sa că această iubire nu este încă desăvârșită, scapă de coșmarul morții atotmuitoare. În tot timpul viețuirii Sale cu noi pe pământ, dragostea lui Hristos a fost o suferință acută. **„O, neam necredincios și îndărătnic, până când voi fi cu voi? Până când vă voi suferi?”**, striga El

(Mt 17, 17). A plâns pentru Lazăr și surorile sale (cf. In 11, 35). S-a întristat pentru împietrirea inimii iudeilor care-I ucideau pe proroci (cf. Mt 23, 37). În Ghețimani sufletul Său s-a „întristat de moarte” și „súdoarea Lui s-a făcut ca niște picături de sânge care cădeau pe pământ” (Mt 26, 38; Lc 22, 44). A trăit tragedia întregii umanități, dar în El Însuși nu era nici o tragedie. Faptul este evident din cuvintele pe care le-a rostit ucenicilor Săi probabil numai cu puțin înaintea rugăciunii Sale mântuitoare pentru întreaga umanitate rostită în grădină: „Pacea Mea v-o dau” (In 14, 27). Iar puțin mai încolo: „Nu sunt singur, pentru că Tatăl este cu Mine. Pe acestea vi le-am grăit pentru ca-ntru Mine pace să aveți. În lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți!: Eu am biruit lumea!” (In 16, 32-33). Tot așa stau lucrurile și cu creștinul: cu toată profunda sa compasiune, cu toate lacrimile și rugăciunile sale pentru lume, nici una nu este din disperarea care distruge. Conștient de suflarea Duhului Sfânt, el este sigur de biruința inevitabilă a Luminii. Chiar și în accesele cele mai acute de suferință (pe care le-aș numi „iadul iubirii”), dragostea lui Hristos este liberă de patimă pentru că este veșnică. Până ce ajungem la suprema libertate față de patimi pe acest pământ, suferința și mila pot slei trupul, dar numai trupul moare. „Nu vă temeți de cei ceucid trupul, dar sufletul nu pot să-l ucidă” (Mt 10, 28).

Putem spune că și astăzi umanitatea luată ca întreg nu a fost educată în creștinism și continuă să se târască ducând o existență aproape animalică. Refuzând să accepte pe Hristos ca Omul Cel Veșnic și, încă și mai important, drept Adevăratul Dumnezeu și Mântuitor al nostru — indiferent ce formă ia acest refuz și indiferent sub ce pretext — pierdem lumina vieții veșnice. „Părinte, vreau ca acolo unde sunt Eu să fie împreună cu Mine și cei pe care Mi i-ai dat, ca să-Mi vadă

slava pe care Tu Mi-ai dat-o; pentru că Tu M-ai iubit mai înainte de întemeierea lumii” (*In 17, 24*). Acolo, în împărăția Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfânt, trebuie să locuim mintea noastră. Trebuie să flămânzim și să însetăm pentru a intra în această minunată împărăție. Atunci vom birui în noi înșine păcatul refuzului iubirii Tatălui, iubire descoperită nouă prin Fiul (*cf. In 8, 24*). Atunci când Îl alegem pe Hristos, suntem purtați dincolo de timp și de spațiu, dincolo de aria până la care se extinde ceea ce denumim prin termenul „tragedie”.

În clipa în care Duhul Sfânt ne dă să cunoaștem forma ipostatică a rugăciunii, putem începe să rupem cătușele care ne înlănțuie. Ieșind din celula individualismului egoist la lărgimea vieții după chipul lui Hristos, sesizăm natura personalismului Evangheliei. Să ne oprim pentru o clipă la examinarea diferențelor dintre aceste două concepte teologice: individul și persoana. E un fapt recunoscut că eul este arma în lupta pentru existență a individului care refuză chemarea lui Hristos de a ne deschide inimile spre o iubire totală, universală. Dimpotrivă, persoana, atât în Ființa Dumnezeiască, cât și în ființa omenească, e de neconceput fără o iubire care îmbrățișează totul. Deschizându-ne ochii spre dragostea pe care ne-a învățat-o Hristos, putem simți lumea întregă prin noi înșine, prin propriile noastre suferințe și căutări. Devenim un fel de receptor radio planetar și ne putem identifica pe noi înșine cu elementul tragic nu numai din viețile indivizilor dar și al lumii întregi, și ne rugăm atunci pentru lume ca pentru noi înșine. În acest fel de rugăciune, mintea privește adâncurile răului, rezultatul sumbru al faptului de a fi mâncat din „pomul cunoștinței binelui și răului”. Dar nu vedem numai răul, intrăm în contact de asemenea cu Binele Absolut, cu Dumnezeu, Care traduce

rugăciunea noastră într-o vedere a Luminii Ncreate. Atunci sufletul poate uita lumea pentru care se ruga și încetează de a mai avea conștiința trupului. Rugăciunea iubirii dumnezeiești devine propria noastră ființă, propriul nostru trup.

Sufletul se poate întoarce în această lume. Dar mintea omului, care a experimentat învierea și a ajuns în chip existențial aproape de veșnicie, e încă și mai convinsă de faptul că tragedia și păcatul sunt consecința păcatului, și că nu există altă cale de mântuire decât prin Hristos.

Arhimandritul Sofronie Saharov
Rugăciunea, experiența Vieții Veșnice